

کرمیت روزولت، طراح کودتای ۲۸ مرداد

چکیده: کرمیت روزولت از طراحان کودتای ۲۸ مرداد و نوه تنودور روزولت (بیست و ششمین رئیس‌جمهور آمریکا) بود، تحصیلاتش را در دانشگاه هاروارد با درجه دکترا به پایان رساند و سپس به عنوان دانشیار تاریخ به تدریس پرداخت. به گفته کرمیت، رساله پایان نامه تحصیلی او درباره فنون تبلیغات در جنگ داخلی انگلیس بود و به همین سبب او با راههای مقابله به بحرانهای داخلی کشورها آشنایی داشت.

با جنگ جهانی دوم، که به دستور فرانکلین روزولت اولین سازمان اطلاعاتی آمریکا تأسیس شد، کرمیت روزولت ۲۵ ساله (در ۱۹۴۱) از نخستین کسانی بود که در سازمان اطلاعاتی ویژه رئیس‌جمهور آغاز به کار کرد. چنانکه کرمیت روزولت در خاطرات خود می‌نویسد، نخستین کار او پژوهش درباره ایران و به ویژه مطالعه در زندگی قشقایی‌ها بود؛ این تحقیق سرآغازی بود که سرگذشت کرمیت روزولت را به تاریخ معاصر ایران پیوند زد. سپس مسئولیت اداره خاورمیانه را به دست گرفت. در همین سمت روزولت در آوریل ۱۹۴۴ نخستین سفر خود را به ایران (چهار ماه پس از کنفرانس تهران) انجام داد. کرمیت در خاطراتش می‌نویسد که پس از این مسافرت، مرا به ایتالیا فرستادند ولی ایتالیا به اندازه خاورمیانه جالب نبود!

کرمیت روزولت در تابستان ۱۹۴۶ یعنی در اوج حوادث آذربایجان نیز وارد تهران شد و پس از ملاقات با شاه بلافاصله عازم جنوب شد و با رؤسای ایل قشقایی ملاقات کرد. مدت کوتاهی پس از این سفر در ۱۳۲۵، نهضت جنوب آغاز شد و برادران قشقایی خواستار خودمختاری فارس شدند. این حادثه در تاریخ ایران به عنوان توطئه دولت قوام و سرویس‌های جاسوسی آمریکا و انگلیس برای مقابله با اشغال آذربایجان و کردستان توسط ارتش سرخ شوروی به ثبت رسیده است.

در ۱۹۴۷ آژانس مرکزی اطلاعات آمریکا (سیا) تأسیس شد و کرمیت روزولت به فعالیت خود در این سازمان جدید ادامه داد. کرمیت روزولت از مسئولان اولیه بخش عملیاتی سیا بود و ریاست اداره خاورمیانه آن را به عهده داشت. او از ۱۹۵۲ تحت مسئولیت مستقیم ریچارد هلمز قرار گرفت. در این سالها کرمیت روزولت در ایستگاه منطقه‌ای سیا در بیروت مستقر بود و به عنوان استاد تاریخ در دانشگاه امریکایی بیروت و ریاست انجمن امریکایی دوستداران خاور نزدیک از يك پوشش فرهنگی مناسب بهره می‌جست. از عملیات توطئه‌گرانه او در این سالها اطلاع زیادی در دست نیست، ولی طبیعی است که در هر اقدامی که توسط سیا در خاورمیانه صورت گرفته است باید دست پنهان کرمیت روزولت را به عنوان مسئول مستقیم اداره خاور نزدیک در سیا جستجو کرد. از مهمترین این حوادث که به کیم روزولت منسوب می‌گردد، ماجرای براندازی ملك فاروق و کودتای نجیب ناصر در ژوئیه ۱۹۵۲ است.

کرمیت روزولت در ۱۶ تیر ۱۳۳۲ با گذرنامه جعلی به نام جیمز ف. لاکریج از مرز عراق وارد ایران شد تا توطئه امریکایی - انگلیسی ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ را رهبری کند. او در آن زمان ۱۲ سال تجربه پژوهش و کار در مسائل ایران داشت و طی این سالها فعالیتهای اطلاعاتی آمریکا را در خاورمیانه هدایت می‌کرد. کرمیت روزولت با نقش خود در عملیات ۲۸ مرداد ۳۲ محمدرضا پهلوی را برای همیشه مدیون خود ساخت. او نخستین دیدار خود را با شاه پس از کودتا (اول شهریور ۱۳۳۲) چنین شرح می‌دهد:

راننده مستقیماً مرا کنار پله‌ها برد. آنجا مردی با لباس فرآک از من استقبال کرد. تعظیم کوتاهی نمود و مرا به طبقه دوم راهنمای کرد. شاه در اتاق پذیرایی منتظر من بود... موقعی که به یکدیگر دست می‌دادیم مرد دیگری با لباس فرآک با گیلایهای کوچک و دکا و خویار وارد شد... اولین کلمات شاه بسیار موقر و سنگین ادا شد: من تاج و تختم را از

برکت خداوند، ملتتم، ارتشم و شما دارم. گیلایسش را برداشت و به سلامتی من دستش را بلند کرد و من هم همین کار را کردم. هر دو آن را نوشیدیم. (روزشمار روابط ایران و آمریکا، مرکز اسناد و تاریخ دیپلماسی، ص ۹۳).
پس از کودتا پیوند کرمیت روزولت با ایران قطع نشد، بلکه ابعادی دیگر یافت. کیم در ۱۹۵۸ پس از ۱۷ سال کار اطلاعاتی از سیا کناره گرفت و ترجیح داد به کسب و کار خصوصی بپردازد. او به استخدام کمپانی گلف یکی از ۵ شرکت قدرتمند نفتی جهان، درآمد و به معاونت این کمپانی در امور روابط با دولت آمریکا منصوب شد. کمپانی گلف با ۷ درصد سهم از اعضای کنسرسیوم بود که بر نفت ایران چنگ انداخت. با تثبیت رژیم شاه در ایران کرمیت روزولت ترجیح داد از سوابق دوستی‌اش با محمدرضا پهلوی سود برد و فعالیت‌های خود را در ایران متمرکز سازد. او در ۱۹۶۴ از کمپانی گلف خارج شد و به تأسیس یک شرکت دلالی در واشنگتن دست زد که رژیم شاه مشتری اصلی آن بود. بدین سان کرمیت روزولت پاداش خود را از محمدرضا پهلوی دریافت کرد. او در سال‌های ۱۹۶۴ تا ۱۹۷۹ دلال معتبر معاملات اسلحه آمریکا با ایران بود. کرمیت روزولت در معامله یک میلیارد دلاری خرید هواپیماهای F-5 با کمپانی گرومن نیز نقش داشت. شاه هیچ‌گاه دین خود را به روزولت فراموش نکرد و پس از سقوط نیز در مصاحبه‌های خود از او به عنوان دوست من آقای روزولت یاد کرد!

کرمیت روزولت، ۲۸ خرداد ۱۳۷۹ درگذشت. (گاه‌شمار سیاست خارجی ایران، مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ج ۲، ص ۳۹۳).